

ДУХОВНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА БУТТЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ В ІДЕАЛЬНІЙ РЕАЛЬНОСТІ

За допомогою буття творчої особистості й похідних від неї форм життєдіяльності (буття соціального й духовного) виявляється буття ідеальної реальності. Ідеальне виступає духовним засобом перетворення людиною світу, а духовність людини є відображенням сутності духу людини, формою виявлення ідеальної реальності.

Можливість визначити специфіку способів взаємодії людини зі світом дають різні види її життєдіяльності. Діяльність є специфічною людською формою активності, яка спрямована на досягнення свідомо поставлених цілей, а сутністю цієї діяльності є творчість. Хоча, зрозуміло, що не будь-яка діяльність має творчу природу та приводить до створення чогось нового, корисного для людства. Тобто творча особистість – це людина, яка виявила творчий підхід у якій-небудь діяльності, реалізувала свої можливості та відкрила для себе світ духовного самовдосконалення. Успішність у здійснюванні будь-яких намірів людини пов'язана з визнанням ідеальності як способу прояву різних форм її життєдіяльності.

Дослідження та наукові джерела, які висвітлюють проблеми духовного буття людини, недостатньою мірою визначають буттєвий статус духовності, оскільки багато в чому тяжіють до його розгляду за допомогою матеріальної реальності, а ідеальна реальність залишається маловивченою. У ХХ–ХХІ ст. різні складові духовного світу людини розглядали: І.В. Бойченко, В.П. Андрущенко, П.В. Копнін, В.І. Шинкарук, В.В. Возняк, М.Ю. Зелінський, І.Ф. Надольний, В.І. Ярошовець, О.І. Яценко, С.В. Пролєєв, Л.П. Буєва, Г.І. Горак, Ж.М. Юзвак та ін. **Метою даної статті** є розгляд духовності як необхідної складової буття творчої особистості в ідеальній реальності.

Відомо, що людина існує у світі матеріальному, він є основою її існування, але це лише одна сторона реальності, оскільки існування людини має ще й ідеальну сторону. Поняття матеріальності характеризує об'єктивне існування світу в речовинному вигляді, а ідеальне за своєю природою нематеріальне. Матеріальна характеристика буття припускає зіткнення людини з об'єктивною реальністю через органи чуття, а ідеальне – це те, що не відчувається, але виявляється за допомогою свідомості. Ідеальне може існувати тільки в людині. Поза людиною й крім неї ніякого «ідеального» немає. Ідеальна форма – це форма речі, але поза цією річчю, а саме в людині, у вигляді форми її активної життєдіяльності, у вигляді мети й потреби. Або, навпаки, це форма активної життєдіяльності людини, але поза людиною, а саме у вигляді форми створеної нею речі, тому що «ідеальність» сама по собі тільки й існує в постійній зміні цих двох форм свого «зовнішнього втілення», не збігаючись з жодною із них, узятю окремо. Вона існує тільки через процес, що не припиняється, перетворення форми діяльності у форму речі й навпаки – форми речі у форму діяльності (суспільної людини, зрозуміло) [1, с. 269]. Буття ідеальної реальності виявляється за допомогою буття людини й похідних від людини форм життєдіяльності: буття соціального й буття духовного, тому що «ідеальність є характеристика речей, але не їх природної визначеності, а тієї визначеності, якій вони зобов'язані праці, перетворююче-формотворчій діяльності суспільної людини, її доцільній чуттєво-предметній активності» [1, с. 268]. Ідеальність буття людини як спосіб існування людини у світі виникає як взаємозв'язок трьох її начал: природного, соціального й духовного.

Духовне буття є основоположною і глибинною основою людської духовності. Одним з найважливіших моментів у житті людини, який «відрізняє людей від усіх інших живих істот, міститься переважно у духовному житті та діяльності» [2, с. 81]. Сучасна людина все більшою мірою спрямована на чуттєвий, зовнішній, матеріальний досвід. Маючи упевненість, що усе найкраще для неї йде від речей зовнішніх, вона збідніла внутрішнім, духовним досвідом. Хоча основою для розвитку в індивіді людського начала є духовність. Духовність належить до давніх філософських категорій, але залишається ще й досі дискусійною. Люди мають здатність «уявляти зміст й предмети нематеріального характеру, і притому уявляти їх то правильно, то неправильно. До таких предметів не речовинного порядку належить: світ людської душі й світ духовного сенсу...» [3, с. 337]. Хоча досить важко сказати, що саме належить до світу людської душі й духовного сенсу. Зрозуміло, що без усього вищезазначеного духовність не існує, але духовність як поняття багатше за змістом і не вичерпується поняттями, що належать до матеріального світу. Достатньо часто розгляд духовності має не філософський, а побутовий характер – під поняттям «духовність» розуміють наявність у людини лише певного рівня освіти, зокрема загальних та професійних знань або культури. Духовність – це поняття, що містить у собі «високі моральні принципи, справжню інтелігентність, душевну щедрість, готовність до співчуття, добрість, чуйне сприйняття краси... культуру почуттів особистості, розвиток її емоційного світу...» [4, с. 27]. Якщо розглядати дух як людське надбання, а духовність як смисловий еквівалент категорії духу, то у такій предметній царині поняття духовності відображає сутність людського духу як специфічної форми її самовизначення у світі [5], [6]. Таке тлумачення поняття «духовність» можна побачити у багатьох науковців, яке набуває актуальності за умов, якщо людина виступає суб'єктом діяльності, комунікації, власної життєдіяльності. Духовність звужується не тільки у внутрішньому духовному світі особистості, але й у вчинках і життєдіяльності. Духовність для людини – це життя не лише зовнішнім досвідом, а й внутрішнім, вміння відрізнити те, що подобається і дає насолоду, від того, що насправді є прекрасним і моральним, а також вміння вбирати у себе і насолоджуватися саме тим, що дійсно є досконалим, відкидаючи усе непотрібне. Тобто поняття духовності слід пов'язувати «не з утилітарно-прагматичними інтересами, що мотивують повсякденну поведінку людини, а з тими, на основі яких вирішуються сенсожиттєві проблеми її місця й призначення у світі. Вищі цінності конституують сенс буття. Їх функція – продукування життєвого сенсу, вираженого у відповідях на “вічні питання” людського буття...» [2, с. 85].

Українська філософська думка має приклади трактування духовності з точки зору ідеальної реальності. Так, Г. Сковорода у своїх працях, досліджуючи навколишній світ й існування людини у ньому, в цілому розглядав їх за допомогою поняття «ідеальне», безпосередньо не називаючи його. Він зазначав, що «весь мір состоит из двух натур: одна – видимая, другая – невидимая. Видимая натура называется тварь, а невидимая – бог. Сия невидимая натура, или бог, всю тварь проникает и содержит; вездѣ всегда был, есть и будет. Напримѣр, тѣло человѣческое видно, но проникающей и содержащей оно невиден» [7, с. 146]. Так само і людина має: «Человѣка и человѣка, – двое в одном и одно во двоих, нераздѣлно и неслитно же» [7, с. 274]. Матеріальне та ідеальне пов'язується в ціле за допомогою процесу їх вияву і взаємопроникнення. Матеріальне виявляється як речовинна, предметно-чуттєва сторона реальності, ідеальне – як форма цілеполягаючої діяльності людини, форма її активної суспільної життєдіяльності, тобто ідеальне виникає у просторі людської діяльності, котра розуміється як специфічний спосіб буття людини у світі. Духовна сфера життєдіяльності людини не може існувати без матеріальної. Однак досягнення матеріального добробуту не передбачає одночасного досягнення духовної самореалізації. Духовність як форма прояву ідеальної реальності дає можливість пізнати себе у своїй зовнішній і внутрішній визначеності.

Духовність, як правило, досліджують за допомогою різних понять, зокрема, «духовний світ», «духовні цінності», «духовне виробництво», «духовна культура», «духовна творчість», які є лише її певними сторонами, частинками цілого. А досліджуючи духовність, необхідно розуміти її як цілісність, у якій кожне з цих понять, тобто кожний її аспект, є частиною, яка взаємозалежна з цілим. Оскільки, з одного боку, частина не може бути застосована до характеристики ідеальної реальності, тому що не є її самостійною величиною, а з іншого – якщо із цілісності, що має характеристики ідеальності, відокремлюється якась частина, то вона вже не пов'язується із цілим, вона починає існувати як певна цілісність окремо щоразу, коли проявляється в матеріальній формі. Усяка частина цілого ідеальної реальності має повноцінне існування як його складова лише в контексті відношень, що утворюють цю цілісність. Лише під таким кутом зору необхідно розглядати проблеми реалізації творчої особистості у духовному вимірі буття, оскільки розгляд частин цілого через їх взаємозв'язок, що утворює певну єдність, дозволяє нам побачити живучість цього цілого. Якщо людина постійно перебуває у процесі духовної діяльності, то вона перманентно зазнає змін, розвивається, переходячи на новий рівень, заперечуючи свій старий стан, водночас зберігаючи і розвиваючи його позитивні моменти, формує нові духовні якості, які відповідно стають причинами творчо-перетворюючої діяльності суб'єкта.

Людина у своєму житті постійно стикається з проблемою вибору, зокрема, обираючи свій життєвий шлях. І дуже часто у своєму житті вона перебільшує вплив об'єктивних обставин, намагаючись зняти з себе відповідальність, у тому числі і за свої певні вчинки у житті, й перекласти її або на інших людей, або на долю. Хоча загальновідомо, що спосіб життя не нав'язується людині: суспільство пропонує їй можливі альтернативи такого вибору, але обирати їй доводиться самій [4, с. 25]. У процесі руху людини життєвим шляхом їй необхідно урівняти матеріальне з духовним, але чим старшою за віком стає людина, тим більше духовного і корисного має бути у її житті: «Будь доволен малым. За многим не гонися», «Я вам предсказываю – роскошно не жити!» [8, с. 108], «Лутче час честно жить, неж скверно цѣлый день», «Лутше в пользѣ десять лѣт, неж весь вѣк без плода» [7, с. 82]. Тобто духовність – це «здатність людини уявляти навколишній світ у його ідеальній іпостасі, оцінювати із цих позицій сукупний досвід розвитку людського суспільства. Переборюючи прихильність до повсякденного й скороминучого, дух, духовна сила (сила духу) відкриває перед людиною й вищу цінність майбутнього, і неминущу цінність минулого» [2, с. 84]. Поняття духовності пов'язане з інтересами, на основі яких вирішуються проблеми місця і призначення людини у світі. Оскільки життя «не то значит, чтоб только ѣсть и пить, но быть веселым и куражным, и сытость тѣлесная не даст куража сердцу, лишенному своєю пици» [8, с. 6]. Тобто людина має постійно перебувати у процесі творення, зокрема, своєї особистості. А певні внутрішні чинники, свідомий вибір вищих моральних ідеалів має допомагати людині перебороти себе на шляху самовдосконалення й реалізації себе як особистості творчої. Причому духовність не може бути зведена до наслідку суспільного чи індивідуального культурного розвитку, не може набувати форм статичних точок в життєдіяльності людини (як то: духовний вчинок, подвиг, катарсис), які слугують критерієм для оцінки людини з позиції абсолютної духовності; а витлумачується як безперервний процес, в якому не вдається фіксувати початок та кінець, в якому не існує дискретності [9, с. 14]. Оскільки світ постійно перебуває у стані зміни і розвитку, так само і людина має постійно змінюватися, здійснюючи конструктивний перехід у свій інший стан (людина сьогодні має бути кращою за людину, яка була вчора). Духовність є ідеальне уявлення про власний образ. Зустріч із самим собою, рефлексія із приводу самого себе сполучені з певною мужністю й сміливістю [2, с. 88]. У духовній діяльності головним моментом реалізації сутнісних сил людини є перетворення її свідомості, оскільки часто людина себе не бачить і не розуміє, «а не разумѣть себе самага, слово в слово, одно и то же есть, как и потеряют себе самага» [7, с. 158]. Для того щоб «знайти» себе, сформувати у собі людські начала, індивіду необхідно багато, планомірно і систематично працювати над

собою, йти шляхом духовного самовдосконалення. Оскільки лише праця свідомо і одухотворенна допоможе «познать себе самага, и сыскать себе самага, и найти человека...» [7, с. 158]. Духовне самопізнання потребує від людини великої внутрішньої зосередженості, вміння зосередити увагу на своєму внутрішньому, тобто пізнавати і оцінювати себе як суб'єкта, який мислить, відчуває й діє. За таких умов людина починає пізнавати не лише зовнішній світ, але й сам процес пізнання, розмірковує про свої власні думки й аналізує їх. У разі, коли духовність присутня у всьому житті людини, то «цей модус людського буття, по суті будучи індивідуальним, виступає проявом структур універсуму в бутті людини, що дозволяє духовності претендувати на роль всезагального утворення» [9, с. 14]. Тобто, користуючись поняттям «духовність», можна достатньо коректно, утримуючись на межі об'єктивності та суб'єктивності, говорити не тільки про самовизначення як невпинне формування себе шляхом вибору, відповідальності, комунікації, пізнання навколишнього світу, але й про інші важливі моменти життєдіяльності людини.

З усього вищевикладеного можна зробити висновок, що, досліджуючи духовність, необхідно розуміти її як цілісність, у якій кожний її аспект є частиною, пов'язаною з цілим. Проблеми формування духовного начала в людині, яке відбувається лише у результаті самовдосконалення, необхідно розглядати саме під таким кутом зору. Ідеальне, хоча і не є матеріальним, але спроможне впливати на матеріальний світ, процеси за допомогою здатності людини поєднувати думки з діяльністю щодо змін матеріального світу. Результати діяльності творчої особистості мають оцінюватися залежно від того, наскільки вони є важливими, цінними, значущими для вирішення проблем минулого, теперішнього, майбутнього. Ідеальне виступає духовним засобом перетворення людиною світу, а духовність людини є відображенням сутності духу людини, формою виявлення ідеальної реальності. Ступінь і повнота вияву духовності можуть розглядатися як міра розвитку творчої особистості в ідеальній реальності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильенков Э.В. Диалектика идеального // Ильенков Э.В. Философия и культура. – М.: Политиздат, 1991. – С. 229-270.
2. Лысков А.П. Человек: путь к цивилизации. Философский аспект социальной и культурной антропологии: Монография. – М.: Гуманитарий, 1997. – 120 с.
3. Ильин И.А. Кризис Безбожия // Собр. соч. – М.: Русская книга, 1996. – Т. 1. – С. 332-358.
4. Духовне оновлення суспільства / В.П. Андрущенко, В.П. Бабосов, Л.В. Губерський та ін. – К.: Либідь, 1990. – 220 с.
5. Пролеев С.В. Духовность и бытие человека. – К.: Наук. думка, 1992. – 112 с.
6. Герасимець Н.В. Духовні виміри буття особистості (соціально-філософський аспект) // Мультиверсум. – 2007. – № 62.
7. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів: У 2 т. – К.: Наук. думка, 1973. – Т. 1. – 531 с.
8. Сковорода Г.С. Повне зібрання творів: У 2 т. – К.: Наук. думка, 1973. – Т. 2. – 574 с.
9. Караульня Н.В. Духовність як чинник самовизначення людини: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2000. – 18 с.

Н.С. Скок

Духовность как необходимая составляющая бытия творческой личности в идеальной реальности

При помощи бытия творческой личности и производных от нее форм жизнедеятельности (бытия социального и духовного) проявляется бытие идеальной реальности. Идеальное выступает духовным средством преобразования человеком мира, а духовность человека является отображением сущности духа человека, формой проявления идеальной реальности.

N.S. Skok

Spirituality as a Necessary Component of Life of the Creative Person in an Ideal Reality

By means of genesis of the creative person and derivatives from her forms of ability to live (genesis social and spiritual) genesis of an ideal reality is shown. Ideal acts as spiritual means of transformation by the person of the world, and spirituality of the person is display of essence of spirit of the person, the form of display of an ideal reality.

Стаття надійшла до редакції 19.11.2007.